

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir

Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Senad Redžepović

Lektor: Samir Škrijelj

Štampa: El-Kelimeh, Beograd

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islamske
studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

LJUDSKOST MJERENA PRINCIPOM SLOBODE

EGZEMPLAR DOKTRINE ISLAMA

Apstrakt

Ljudskost mjerena principom slobode predstavlja pitanje biti vremena te biva nezaobilazno motrište savjesti na dilemi kako ostvariti perspektivu razvoja heterogene zajednice na makro i mikro razini? Doktrina islama sa jedinstvom diverziteta nudi moguća rješenja razvoja društvene i kulturne zajednice. Paradigma “jedinstva diverziteta” pojmovno pretpostavlja slobodu heterogene zajednice, što je fundament društvenog kapitala. Tim prije primijenjeni kapital zauzima princip slobode za validan argument pri procjeni stepena demokratičnosti društva. Pravo na istinu jedna je od premisa doktrine jedinstva diverziteta. Blisko povezuje uzrok i posljedicu, te standardizira norme u poredak. Standardizirane norme, pravo, jednakost i sloboda sistemom ponašanja određuje nivo neophodne humanosti u društvu, te nivo primijenjene kulture i religije. Pravo podrazumijeva primijenjenu slobodu. U njoj podanička poslušnost biva zapovijed, sve dok ona ne liši pojedinca vječne borbe za slobodu. Lišavanjem prava govora o istini guši se opredjeljenje primijenjene slobode riječi i misli. Refleksija nužno producira krivovjerstvo i zloupotrebu religije gdje krivo opredjeljenje postaje pravilo netolerantnosti. Konsekvence

stanja gotovo nesavladivo i posljedično produciraju herezu, potiskujući u dijametralno suprotnu stranu potencijale partikulariteta. Teškoće u današnjem međuodnosu diverziteta bivaju odraz apriorističke koncepcije vlastitog religijskog ekskluziviteta, jer njihov opseg nema potpunu viziju u reprezentativnost univerzalnih vrijednosti. Zatim, neproporcionalnost vrijednosnog sistema osporava razvoj medijatora demokratskog poretka kao što je sloboda, sloboda svijesti i savjesti, pravo i pravičnost, jer je pravo na istinu egzistencijalno polje slobode i ima dublje i šire konotacije u afirmaciji ljudske civilizacije.

Ključne riječi: religija, sloboda, *iradetul džuziju* – djelimična sloboda, humanost, univerzalno, partikularno, diverziteti, hereza, sinkretizam, prozelitizam, mesijanstvo, teologija nacije, utilitarizam.

HUMANITY MEASURED BY THE PRINCIPLE OF FREEDOM,

EMPHASIS OF DOCTRINE OF ISLAM

Apstract

Nowadays, humanity measured by the principle of freedom is inevitable observation of conscience within a dilemma how to accomplish the prospect of the development of a heterogeneous community at the macro- and micro-level. Doctrine of Islam along with the unity of diversity offers possible solutions to the development of a social and cultural community. Notionally, the paradigm of the unity of diversity postulates freedom of a heterogeneous community, which is fundamental to social capital. Therefore, applied capital considers the principle of freedom a piece of valid evidence in the assessment

of a degree of social democracy. The right to the truth, which is one of the premises of doctrine of the unity of diversity, closely relates a cause to a consequence and standardizes regulations within a system. Standardized regulations, rights, equality and freedom determine both a level of essential humanity within society and applied culture and religion by the system of conduct. Right considers applied freedom where allegiance is considered a command until it deprives an individual of an incessant struggle for freedom.

The deprivation of the right to the truth considers the deprivation of our own rights about the truth. Reflections necessarily produce heresy and abuse of religion thus turning a wrong orientation into a rule of intolerance. Consequences of the state of affairs produce heresy almost invincibly and consequently by the extermination of strength and total potentiality of particularity because the right to the truth and its existential scope of freedom postulate civilization considerably more deeply and widely. Difficulties of today's correlation of diversities become experiments of a priori conception of our own religious exclusivity because they do not prove a complete representation of universal values. Thereafter, disproportional attitude to the valuable and relative factual values deny mediators within the development of democratic system such as freedom, freedom of consciousness and conscience, right and righteousness.

Key words: religion, freedom, iradetuljizya – partial freedom, humanity, universal, particular, diversities, heresy, syncretism, proselytism, Messiahship, theology of nation, utilitarianism.

UVOD

Danas pojam slobode, slobodu religije i uvjerenja smatramo jednim od temeljnih principa ukupnih ljudskih prava i sloboda. Pojava u pojmu slobode postala je univerzalna potreba primijenjenog prava što pojavu postavlja za historijsku i društvenu kategoriju, nastalu sukladno procesu univerzalizacije Deklaracije o poštivanju ljudskih prava, sloboda i njihovoj kodifikaciji u odgovarajućim pravnim aktima. Primjerice, kodifikacija principa slobode historijski predstavlja duh iskustva Evrope, odnosno Zapada, u kome je kršćanska doktrina zauzimala primarno ulogu. Put ostvarenih prava i sloboda svijesti, savjesti, religije i uvjerenja odredili su duh historije, te inkulturalnu nadgradnju strukturom abrahamovske porodice religije, gdje su procesi saradnje, tolerancije i razumijevanja znatno duži, time i sporiji za rezultate homogenizacije i integracije diverziteta za razliku od procesa sukoba koji je veoma kraći, ali intenzivnije uvode društvenu dezintegraciju u fokus dejstva sistemom ideoloških klišea u aktivni dezintegracijski proces, ostvarujući društvenu herezu, sinkretizam, prozelitizam. Sumirajući vremenito događanje, bilans odnosa ukazuje na znatan nivo slobode religije i uvjerenja o svijesti o važnosti relativnih vrijednosti s heterogenim subjektivitetima, gdje se nominalno „kultura slobode“ postavlja za prosperitetno, slobodno, time i poželjno društvo protežirajući život heterogenoj strukturi i sadržaju.

Sloboda kao ideja

Sloboda kao ideja biva koncept koji promovira snagu volje u borbi za preporod pojedinca i kolektiva. U želji da se postigne preporod zajednice motiv biva objektivizirana volja, zadatak preuzet od imanencije iz svijeta ideja. Volja biva determinirana i predodređena u sadržaju i motivu, određujući ulogu i položaj od strateškog interesa sukladno prostoru i vremenu dovodi ih u neposrednu vezu i proces ostvarene slobode.

Proces stvaranja slobode nije u biti jednostavan i jednosmjernan. On se ne odvija u nesvjesnom pošto sloboda podrazumijeva savjest i odgovornost. Istovremeno, postavlja temeljna i granična pitanja pojedincu i kolektivu, pri čemu princip slobode postulira pravo i pravdu dovodeći premise u neposredan odnos određujući pritom: kognitivne sposobnosti, principe društva i aksiološke obrasce proklamovanih ideja na kojim se provodi dinamizam zagovarane slobode¹⁵⁴. Za slobodu potreban je pokretač, zatim cilj kao destinacija i logičan put znanja za aksiološki i kognitivni princip života. Na principu usvojenog znanja mjeri se nivo ostvarene slobode. Na datoj paradigmi društvo postulira potencijal ljudskosti uz stepen društvene slobode i tolerantnosti.

Krenemo li od čovjeka, dovodimo u koheziju njegovog pokretača i konačni cilj humanih odnosa. Posmatramo li taj međuodnos sistemom logike i analitičkom obradom sadržaja dolazimo do neizbježnog zaključka da dijalektika međuodnosa pojavu „sloboda“, koja je neizbježno zakon kohezije, dovodi u funkciju uzročno-posljedičnih veza, gdje su primijenjeni parametri pravo, pravda i primijenjena sloboda zaduženi za stepen humanizma društva te bivaju osnovni pokretači pojave slobode i prava potvrđujući time zadate premise društvo, humanizam i ljudskost. Primarni faktor primijenjenog prava je ustav, zatim svijest i savjest pojedinca određujući odnose u kolektivu gdje društvenom mobilnošću u političkoj akciji biva postavljena platforma slobodnog društva te međuodnos vjere i politike. Varijacije odnosa ukazuju na principe dirigovane simfonije koja lišava snagu i jedinstvo zajednice, gdje dominira strah jednih od drugih, uz dominaciju zvanične religije.

¹⁵⁴ Rešad Hafizović, *Islamski šarti*, El-Kalem, Sarajevo 2006. Više: Sinergija preklapanja slobode i ljudske sudbine. Islam zagovara čisti monoteizam tražeći i odostalih pripadnika Ehlul Kitabada se odrede u teologiji spram razlika/trinitat. Pripadnike dostavljenih objava naziva Ehlul Kitabom - porodicom Knjige, Tora\Tevrat, Evanđelje\Indžil, Psalmi Davudovi\Zebur i Kur'an\Knjiga, sa malim sveskama *suhufun* koje nauka općenito naziva Sveti spisi. Na simboličnom planu bili bi to Davidova\Dejvid zvijezda, krst\križ i polumjesec sa zvijezdom. Postojbina vjera je Srednji istok sa gradovima Mekka i Medina, Jerusalem, Bejtullahm\Vitlejem, Sveti prostor Mezopotanije. Uopćeno, religija je čovjekov oblik svijesti o natprirodnom, bilo da je riječ o jednom ili više beskonačnih bića. Vjera postoji u činu molitvenog rituala, objektivizacijom u vjeskoj zajednici, ali i samostalnom pregalaštvu čovjeka, latencijom svijesti povezane u Božanskom biću.

Ujedno, raste osjećaj inferiornosti uz nedovoljnu, time i nepreciznu opću percepciju o zvaničnoj religiji. Dominacija jednih podstiče snage dezintegrizma. Sa druge strane, potaknut je subreligijski potencijal uz otuđenog *homoreligiosa*, gdje su tumačenja Svetog sve prisutnija u formi vanjskog tumačenja, uz nedovoljno poznavanje kanona vjere, kako vlastite tako i one proglašene heretičkom. Na zloupotrebi osjećanja raste disolucija strukture diverziteta. Zloupotrebe bivaju posljedica i plod nametnute teorije inferiornosti u sistemu opće naučne teorije pluralizma o stvarnim potrebama civilizacije i kulture. U neznanju slijedom ideološke ostrašćenosti raste fobija uz aktiv mediokriteta „dvostruke kontestacije“ učenja s teologijom nacije, gdje nadprosječni, bolje rečeno, izabrani šire klimu opće nesigurnosti i nepovjerenja.

Kreira se strah podanika uz mržnju, gnjev i osvetoljubivost čija konačnica rezultira distancom od nepoznatog producirajući idejnim determinizamom učenje o “lošim sudbinama”. Sukladno političkoj dinamici, sudbina postaje proces podložan promjeni te se princip ambivalentnosti koristi kao izbor konačnog usmjeravanja. Time životne okolnosti bivaju datost, zatim društveni činoci u datosti i životnim okolnostima dokidajući skepticizam o nemogućem jedinstvu diverziteta. Pripadanje bivanja jedinstva diverziteta podređeno sistemu školstva, kulture i politike potvrđujući primijenjenu svijest u praksi, našta je ukazivao već drevni islamski mislilac Ibn Haldun¹⁵⁵, gdje bivanje slobode pretpostavlja sav potencijal društva. Tim prije, određuje se karakter društva gdje se da uočiti sistem inferiornosti jednih te iskrivljena slika inferiornih deducirana “superiornost”. Ona u biti biva slika po sebi, bilo da je riječ o čistoj duhovnoj ili profanoj razini.

Razina odnosa biva postupak ostvaren materijalnom nadgradnjom, te se predstavlja u ostvarenom društvenom kapitalu. Kapital biva primarna ideja ostvariva u ukupnom ljudskom potencijalu, što biva bazni indikator primijenjene slobode u društvu. Pojedinac time biva

¹⁵⁵ Abdu Rahman ibn Haldun, *Prolagomena*, Globus Zagreb, 1997, str. 38.

pretpostavljen kaljenjem ličnosti. Kaljenjem ličnosti se odmjerava suodnos genotipa i fenotipa, pri čemu doktrina religije, u ovom slučaju diskurzivno doktrina islama, jasno producira ideju *fitretulislam*, određujući strukturalno ljudsku čistoću s ciljem da postane njen integralni dio. U tim okolnostima prirodni kompleks biva podvrgnut kaljenju sukladno društvenim faktorima usmjerenja, na čijim temeljima se gradi ljudski potencijal slobode.

Primarno polje odvija se u altruističkom zahvatu, po čistom fenotipu i postavlja se primijenjeni oblik slobode sukladno doktrini Svetog ispoljavanja. Krajnji skor procesa leži upravo u slobodi mjereno kvalitetom ljudskih potencijala. Opće naučno pravilo ukazuje na slijed odnosa gdje zlo po prirodi biva zadato i uzmiče samo u snazi pojedinca koji kolektivnu volju pretpostavlja sistemom općeg dobra vežući ih za strukturu povlaštenih i onih u čije se ime vlada. Alternativu ekskluzivizmu biva sistem kompariranih učenja i stavova kao mogući odgovor u nedoumici o slobodi. Generalno pitanje današnjih integracija, promatramo li ga kroz prizmu ljudskosti i humanizma, neizbježno razmatra sistem prava, istine i slobode dovodeći ih u kontekst globalnog humanizma. Pred svako društvo postavlja se pitanje primijenjenih sadržaja, zatim komparativna učenja u sistemu primijenjenog humanizma. Promišljajući zadatom temom, poslužila bi misao klasika Platona, Kanta, Džon Stjuart Mila, Žan Pol Sarta i dr. koja snažno pretpostavlja pitanje slobode u akciji "čovjek mjera svih stvari", lucidno poput Protagore, vraća dostojanstvo apocentričnom odnosu spram svijesti i savjesti. Također, teološki kao po uzoru namjesnika -halife, antropološki čovjek biva postavljen u centar. On je pokretač promjene. On je polivalentan i ambivalentan. On je preuzeo Svete prerogative čim biva Božiji misionar i ujedno zastupnik volje određenja - *kadr* kao predestinaciono polje ljudskosti. Želimo li afirmirati iskustvo humanog društva, određujemo civilizaciju u pravcu susretanja i bivanja bogatstva razlika.

Diskurzivno, koncept jedinstva postavlja se kao indikator vrjednovanja humanosti društva. Svako na sebi svojstven način

predstavlja po sebi svoju perspektivu, a položaj bi bio usklađen sa principom *takvaluka* – bogobožnosti, pri čemu o položaju i ulozi govore činjenice, tj. vrijednosti. Jedinstvo diverziteta predmet je “univerzalne civilizacije” gdje heterogene zajednice postavljaju društvo mogućnosti, bez straha po ukupni potencijal partikulariteta. Sadržaji bi bili strukturalno substuirani gdje bi kulture, narodi i religije ostvarile ukupnost simboličkom jedinstvu, čineći strukturalni i funkcionalni integralni dio humanog poretka.

Princip humanog poretka sučeljen na historijskim varijacijama potvrda je sve kompleksnosti Svetog bivanja, gdje diskurzivno motrimo “udvaranje interkulturzma” koje prostorno u vremenskim distancama odolijevaju “pseudoteoriji” i teoriji zavjere o Balkanu, po uzoru na ideju “nametanja” bivajući motrište i barijera rodoslovlju i međudejstvu krvnih i plemenskih veza tim prije postaju preziđe inkulturalnom i stvarana perspektiva interkulturalnom življenju heterogenih zajednica.

Diskurzivno, sagledamo li stanje historijske nužnosti bosansko-hercegovačkog društva i društava u okruženju, generalno pitanje biva princip primijenjenih sloboda, određujući vrijednosnu stranu kulturnih autonomija, gdje se „kalemljenje” vrijednosnog postavlja za indikator vrijednosnog dijaloga i upoznavanju zajedničkih vrijednosti, što je bazni potencijal i smjernica razvoja ukupnog univerzalnog kapitala društva. Rekli bi - već viđeno. Akcija kulturnog “kalemljenja” je predstava koja apriori religiju postavlja za zajednički imenitelj kapitalu civilizacije. No, deskripcija stanja primijenjene doktrine potvrđuje validnost teze “jedinjenja”, a ogledi ga procjenjuju dokazom u analizi kapitala po “kalemljenju”, problematizirajući odnos suprotstavljenom antitezom o sukobljavanju kultura i civilizacija. Sukob, “Kampf”¹⁵⁶ postavlja alternativu konceptu kalemljenja s principom “kulturne autonomije uz slobodu ispovijedanja” misli i stavova.

Koncept jedinstva diverziteta diskurzivno predstavlja doktrinu islamskog poimanja međudnosa supstitucija pluralnog sistema gdje otuđenje klasnog, rasnog, nacionalnog oponira „utilitarnoj”¹⁵⁶ *Kulturkampf* – borba za kulturu (prim. prev.)

ideji zapadnih mislilaca“ dokidajući privilegije postavljene glasom odabranih, izabranih i genijalnih. Upoznavanje, vrjednovanje i približavanje dokida stanje nastalo bivanjem „teorija rase i nadnacije“. Koncept predstavlja bivanje kulture kao realne mogućnosti izraza diverziteta gdje koncept upoznavanja otvara integraciju sistemom zajedničkog baznog vrijednosnog i na njima izgrađenu slobodu supstitucije, što biva primijenjena strategija jedinstvenog univerzalnog kapitala društva i civilizacije. U biti, koncept humanizama¹⁵⁷ je ponudio kapacitet kroz bivanje ljudskosti, čime se izdvaja pozitivna strana mogućeg napretka. Ona *defacto* predstavlja intervenciju Boga, oslikavajući zakone upućujući na mobilnost snaga ka univerzalnog integritetu kojim se oglasio Stvoritelj. Ljudi zajednice danas više nego ikada bivaju upućeni jedni na druge te se samo po sebi nameće pitanje globalnog povezivanja, čija konačnica ovisi o principu slobode u historijskoj društvenoj nužnosti.¹⁵⁸

Briga o ljudskom potencijalu na makro i mikro razini uveliko ovisi o: 1) inherentnoj ljudskosti, ljudskoj vrijednosti i moralnom dignitetu; 2) slobodi; 3) idealu civilizacije; 4) obrazovanju; 5) odgovornosti.

Teza o primijenjenom pravu i slobodi predstavlja koncept univerzalne civilizacije, gdje se predstave univerzalnog odvijaju ciklično. Još od prapočetka preko antičkog do modernog doba određuju imanentno religijsko i sekularno polje u dijalektici s ekspresijom ljudskosti. Princip univerzalnog jedinstva diverziteta podrazumijeva vođenje bez sile i prisile svijesti. Podrazumijeva jednakost u obavezama i odgovornostima čija konačnica biva uloga i položaj i međuodnos, dok bi akt sam po sebi odražavao ukupnost stanja rasvjetljavajući zakon zadužen za blagostanje na Zemlji. Sam akt predstavlja potrebu protežiranja koncepta ljudskosti predodređenu razumnim, što ujedno biva mjera Božija na Zemlji kojom se sudi i vlada. Paralelno božanskom

¹⁵⁷ Više o humanizmu i sučeljavanju sa religijom i islamom pogledati: Davidson 1992; Goodman 2003. i dr.

¹⁵⁸ Perez Zagorin: *Kako je ideja religijske tolerancije došla na Zapad* (How the Idea of Religious Toleration Came to the West), Princeton University Press, 2003).

određenju, ljudi su razvili i laički koncept, kompatibilan Svetom upravo u simbiozi stanja odnosa *potestosa* i *autoritasa*. Meta dimenzija biva razlogom više da potvrdimo konstantu ljudskosti potvrdom vjerskih zakona, pogotovo kada je riječ o pravu, slobodi i istini. Biva podređen principu čistog funkcionalizma gdje se vladalo i živjelo od religije, a nikako po religiji i čime se dokida univerzalni koncept mjeren dijalektikom zapadnog utilitarizma.¹⁵⁹

S druge strane, koncept gradi princip slobode gdje se ljudskost predstavlja privilegijom odabranih, nikako opća mjera dobra čovječanstva. Posmatrano empirijom,¹⁶⁰ odnos faktora za i protiv opće ljudskosti tada sudimo po principu suptilne tiranije. Pored postojanja legalne vlasti i religijskih postulata nastoji se socijalnim pritiskom „nominalnom normom“ nametnuti uvjerenje uz praksu prilagođenu logici većine. Određivanje logike većine problematizira pitanje ljudskosti i dostojanstva te se s pravom postavlja interventnost volje. Postupci ovise o socijalnom posredovanju i dominantnoj ljudskoj volji. Tada se svakako poziva princip međuodnosa religije i države. S tim u vezi svijet društva i religije možemo promatrati dvodimenzionalno: *metasocijalnu* i *čisto socijalnu*. *Simbiotski odnos, gotovo uvijek prisutan s manjim ili važećim varijacijama, određuje konsekvencnost primijenjene dimenzije, uloge i položaja njenih nositelja*. S tim u vezi, metahistorijska dimenzija predodređuje duh, a socijalna dinamika određuje aksiološki potencijal socijalnog bića, mjeren socijalnim faktorima, sadržajem i praksom homopolitikusa. Carstvo mu biva u imanentnom polju ideologije, uvjerenju i opredjeljenju, gdje nosilac etičkog i hedonističkog biva faktor odlučivanja. *Po teologiji, ikona biva slika i prilika Stvoritelja time je on čovjek zastupnik ili*

¹⁵⁹ Mill, John Stuart; *On Liberty - O slobodi*, str. 41, A Norton Critical Editioin, ed. Alan Ryan, New York: W. W. Norton, 1997. „Pitanje slobode, današnja generacija, tj, njegova generacija u V. Britaniji XIX stoljeća morala se boriti sa drugom vrstom tiranije, tiranijom većine...”

¹⁶⁰ George Rutzger; *Suvremena sociologijska teorija*, Nakladni zavod Zagreb, str. 288-295, Georg Ziml, *Filozofija novca*: „...Za razliku od filozofije historije, koja uvijek sadrži metafizičko, estetičko ili religiozno tumačenje historije, sociologija se potpuno ograničava na svijet pojava i na neposredno psihološko objašnjenje pojava.”

namjesnik - halifa, koji vlada po zakonu *Civitas Dei*, ili terena. Za mjeru apocentrizma pobrinuo se čovjek. Čovjek kao mjera svega u biti biva mjera hedonističkim principom sreće. Za mjeru, ulogu i poziciju bivaju zadužene predstave u ostvarenim sadržajima: socijalnim, političkim, ekonomskim, psihološkim, teološkim, postavljajući granice moralu ili hedonizmu zajednice.

Princip slobode mjeren doktrinom islama

Obrasci društvenog i kulturnog ponašanja muslimana izvode se iz ideje tevhida čije forme i varijante fundiraju doktrinu islama. Islamska doktrina naučava da čovjek odražava specifikum jedinjenja duha u materiji određujući poziciju, ulogu i položaj, time i perspektivu univerzalne slobode. Doktrina islama, s obzirom na proklamovani princip slobode, ponudila je pravo na slobodu vjere, uvjerenja i slobodu javne riječi uz ravnopravnost spolova za sve članove bez obzira na socijalni status i položaj. Zatim, vjerske slobode jednake vlastodršcima i podanicima. Zabranjuje se svaka prisila. Fizička i mentalna prisila je nedopustiva.¹⁶¹ Sukladno principu da „nema prisile u vjeri” (Kur’an: El-Bekare, 256) postavlja i konsenzus uleme da se ljudski potencijal izražava u savjesti i opredjeljenju generišući opredjeljenje slobode, pri čemu je Allah dž.š. zadao *kadar* i odredio um za generator bivanja, a slobodnu volju - *iradetul-džuziju* za sekundarnog činioca, jer se sloboda veže za njegovu društvenu poziciju, ulogu i politički dinamizam.

Naime, posvećenost istini je princip koji veže posvećenost, istinu i princip slobode. Data veza predstavlja inherentno polje ljudskosti usklađeno sa slobodom uma i razumijevanja, što je bit samopotvrđivanja, smisao i svrha ljudskog postojanja i duha historije. Smisao duha historije pronalazimo u konceptu *takva* - bogobojaznost koju u osnovi predstavlja odgovornost riječi i djela. On, čovjek - biće svijesti i savjesti, upravo zbog pozicije namjesnika, sukladno poziciji i ulozi, radi konstruktivno na harmoniji, egzistenciji svih stvorenja.

¹⁶¹ Besim Korkut, Prijevod Kur`ana, *El-Bekare*, 256, str. 42

Primjera radi, Sartr to implicitno podvodi pod strast i senzibilitet, "lošu vjeru", što je kompatibilno sa doktrinom o mrtvom srcu, duhovnoj gluhoći i sljepoći za ideal slobode u kom odgovornost uma postaje primarni uvjet u realizaciji ljudskosti.

Sukladno religijskom učenju nastalom iz islamske doktrine, ljudsko pravo, sloboda misli i ideja zapravo je zagantirano pravo utemeljeno na postulatima izvora Šerijata,¹⁶² gdje princip biva načelo ljudskog međudnosa: Čovjek je slobodan u svom vjerovanju i uvjerenju, te je time i Božije odabrano stvorenje, koga Bog izdiže iznad drugih stvorenja, obdarivši ga razumom, time i izborom, da bira.¹⁶³ Sukladno pravima i obavezama, svaki se pojedinac rađa slobodan, čija sloboda se veže za Stvoritelja. Dio slobode biva djelimično prenešen na nositelje s tim da se usklađuje sa zakonom koji su u direktnoj historijskoj vezi sa Uzvišenim Zakonodavcem, te zakonodavcem iz pojavnog svijeta vežući ih latentnom imaginarnom silom, duhom naroda.

Proces predstavlja racionalno polje vlasti ulogom, pozicijom i odgovornošću preuzetog povjerenja. Samopotvrđivanje svodimo na oficijalnu politiku uz odnos "trona i oltara" predstavljajući kršćansku kodifikaciju vlasti te islamsku u emanetu Imameta¹⁶⁴ i Hilafeta¹⁶⁵ do hizmeta¹⁶⁶ narodu. No, dileme i problemi postaju zapreka jedinstvu

¹⁶² Vjerski zakon islama zove se Šerijat. On je utemeljen na Božijoj objavi i izveden je iz četiri glavna izvora. Prvi je *Kur'an*, kog je melek Džibril sukcesivno objavljivao Muhammedu a.s., kako su to prilike zahtijevale. Zatim su tu *hadis*, kao praksa - sunnet Božijeg Poslanika, knjiga predaja o Muhammedu a.s. i njegovom životu, ono što je Resul islama rekao, radio ili šutnjom odobrio. *Idžma*, saglasnost zajednice islamskih fakiha - učenjaka i *kijas*, zaključivanje iz prva tri izvora - analogija izvođenja zaključaka po principu logike. Ishodište mu je, zapravo, u predislamskom običajnom pravu, a podijeljen je u pet kategorija: ono što je Allah naredio; ono što je Allah preporučio, ali nije propisao kao obavezno; ono što je Allah ostavio zakonom neodređeno; ono što je Allah otklonio, ali ne i izričito zabranio i ono što je Allah izričito zabranio. Pojam Šerijata puno je širi od bilo kojeg zapadnjačkog poimanja prava, jer pokriva sva područja života.

¹⁶³ Ibid, *Isra*, 70

¹⁶⁴ Imamet - vođenje zajednice, duhovno (prim. prevod.)

¹⁶⁵ Hilafet - vođenje političke i društvene zajednice (prim. prevod.)

¹⁶⁶ Hizmet - pomoć narodu, usluga po svaku cijenu (prim. prevod.)

kada jedna od religija teži postati *oficijelna državna religija*¹⁶⁷, pogotovo etabliranjem religijskog učenja nacionalnog mesijanstva.

Projekat saveza produkuje opoziciju spram svim ostalim relevantnim faktorima stvarajući manjinu u strukturi. Vjera i njeno nadnaravno porijeklo nikako se ne mogu dovesti u nemoguću korelaciju trpnog stanja, kada se zna da je Jedan Tvorac, isti cilj, fundus vjera, nada, ljubav i spasenje itd. Svojstvo vjere je u intenzitetu odnosa spram Boga. Intenzitet izražaja i osjećanja vjere za Tvorcem biva suosjećanje spram drugih, bilo da se radi o vjerskoj grupi, pojedincu ili vaninstitucionalnom vjerniku. Slično je i sa tolerancijom. Paradoksalno zvučalo, njen intenzitet leži u vjeri, stepenu spoznaje vjere koja potiče mjeru tolerancije. Tu leže uzroci i odgovori za zlo/upotrebu vjere i postupcima vjernika! Ta civilizacijska potreba je čin tolerisanja tuđeg prava na konceptu sloboda kojim se uspostavljaju vrijednosni obrasci života razlika. Tolerancija u najširem i najdubljem smislu znači prihvatiti s razumijevanjem drugačije i na temelju razlika graditi zajedničku strukturu i supstituciju. Sporazum je empatija. Kada grješnik ili vinovnik prijestupa spozna svu težinu u vapaju žrtve koja moli za život (Stari Zavjet)¹⁶⁸, tada društvo biva ostvarena emanacija Tvorca.

Za toleranciju je potrebno dvoje. Kao za sukob i svađu. Prvo, čovjek staložen, miran, podučen na praštanje, milost i naučen da zatraži oprost za hirove zloglasne ćudi. Zagovaranje uniformnog jedinstva, u biti, zanemaruje ličnu specifičnost, relativnost kulture, rodoslovlja, Sveti slovokaz događaja od Adama preko Nuha/Noa, Ibrahima/Abraham, sinova mu Isaka/Izak i Ismaila/Išmael, Isaa/Isus Krist do Muhammeda,

¹⁶⁷ Esad Zgodić, *Ideologija nacionalnog mesionizma*, DES Sarajevo, 1999, str. 46-47

¹⁶⁸ Ratko R. Božović, *Uspostavljanje dijaloga na razlikama*, Inter-Religious Dialogue as a Way of Reconciliation in South Eastern Europe, BOŠ, Beograd 2001. str. 131. Kako će reći Emanuel Levinas: „Etički subjekt po/stavlja na mjesto drugog i time preuzima ili bolje prima na sebe odgovornost za grijeh i nesreću drugih i pretvara je u svoju odgovornost koja je odgovorna za slobodu drugog. Dobro bi bilo da tu odgovornost pre(d)uzmu svi međusobno sukobljeni i pomiritelji velikih sila na Balkanu, posto je Balkan mnogo više dao tim velikim silama, nego što oni hoće njemu da daju.”

potvrđujući šarenilo razlika pluralnog sistema. Hijeropovijest je jedinstvena, nedjeljiva.¹⁶⁹

Neizvjesna u činu pojedinca. U netolerantnom nastojanju podcrtava razlike. U ime moći isključivali su jedni druge iz zajedništva, ekumene iz dijaloga i time iz povijesti spasenja,¹⁷⁰ određujući granice pravima i religijskoj slobodi. Vjera upućuje jedne na druge. Na potrebu uspostavljanja humanog poretka u modernom vremenu neophodno je podsjetiti na zakon o cikličnosti historije, o čemu su među ostalim jasnim opusom približili društvenu zbilju mislioci i njihov opus O. Spenglera,¹⁷¹ Hasana Turabija i dr. potvrđujući sav cinizam evropskog gesla "humanog djelovanja", s mjerom Evrope. Pod plaštom humanizma djeluje neoimperijalni kolonijalizam, te strategija kulturnog ekskluzivizma. Strategija predstavlja relativni karakter vrijednosti i kapitala društva što direktno potvrđuje tezu o imploziji kulture pluralizma prepoznatu u društvu sa nedovoljno izraženim slobodama i pravima i u društvu sa strateškim usmjerenim idejama okarakterisanih kao ideje neoimperijalizma sistemom kulture.

¹⁶⁹ Marko P. Đurić, *Jedni bez drugih, ipak, ne možemo*, BOŠ, Beograd, 2001, str. 221: Al-Maida naglašava: "Oni koji su vjerovali, pa i oni koji su bili Jevreji, Sabejci i kršćani - oni koji su vjerovali u Boga, Allaha i onaj svijet vjerovali i dobra djela činili, ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati." (Al-Maide, 69) Kur'an aktualizira svu važnost Jevanđelja za naše spasenje. Definišući islam kao krivovjerje, jeres, J. Damaskin, ne ulazeći ni u kakav dijalog, već samo u polemiku: „Isus nije bio takav, on nikoga ne isključuje, niti proglašava jeretikom.”

¹⁷⁰ Oslobođenje, 30, decembar/prosinac 2007, *Jedinstvo koje poništava razlike je nasilno*, Intervju, Mile Babić, dekan i profesor Franjevačke teologije, str. 28: „Ljudi su tijekom povijesti bježali iz uniformnog jedinstva i nasilnog jedinstva. Zbog tih pokušaja uspostave uniformnog jedinstva došlo je do sukoba između istočnog i zapadnog kršćanstva, kasnije do sukoba Martina Lutera i Rima itd. Kao primjer nasilja među kršćanima dostatno je pomenuti IV kršćansku vojnu (1204.), zauzet je Carigrad (Novi Rim). Uspostavljeno je latinsko carstvo, latinski patrijarhat, koji traje do 1261. Osvajanje i pljačkanje Carigrada bila je i ostala užasna trauma za bizantske kršćane i za sve kršćane koji to nisu samo deklarativno. U XVI i XVII stoljeću došlo je do užasnih konfesionalnih ratova između protestanata i kršćana itd.“, ista vojna razorila je Jerusalem u pokušaju, da zaštiti grob i rodno mjesto Isaa, a prije toga Židovi i Rimljani zajedno su radili na zavjeri protiv Isaa, Saduceji, Farizeji, apostol Juda i Poncije Pilat (opaska autora/Alemić V.)

¹⁷¹ Oswald Schpengler, *Propast Zapada*, Globus, Zagreb, 1978.

ZAKLJUČAK

Potpuna odgovornost čovjeka, prema kojoj se etički i religiozno sudi o načinu djelovanja, predstavlja ideju slobodnog razvoja stvaralačkih mogućnosti gdje istina, pravda i sloboda čine perspektivu svjetovnom religijskom življenju razlika. Sukladno islamskoj doktrini, sloboda predstavlja princip primijenjenog prava i općeg uvjerenja gdje princip slobode postavlja princip samoopredjeljenja uz mogućnost jednakosti ljudi. Sistemom bratstva određuje se jednakost. Zaključak nužno dovodi u vezu sistem jedinstva diverziteta. Strukturom gradi humani poredak i slobodu substitutivnih elemenata društva. Zaključno, islam društvu zadaje mjere, odnose i principe te sinergijom supstitutivnih snaga jača idejni determinizam "jedinstva diverziteta".

Doktrinarno, generira univerzalno učenje: „Vi ste jedni od drugih“ (sura En-Nisa, 25); „Vaše sluge su vaša braća.“ U čijem se vlasništvu nalazi njegov brat neka ga nahrani onim čime se sam hrani, neka ga obuče onim čime se sam oblači. Neka mu ne naređuje onaj posao koji sam ne može podnijeti, ako i bude kakav teži posao onda mu i sami pomozite jer ste „Ademovi sinovi, a Adem je od zemlje“, princip integralnog bratstva i univerzalnog jedinstva postavljajući princip humanog poretka za mjeru opstanka razlika.

Doktrina islama je ponudila obrasce koji karakterišu društvenu koheziju, integraciju, te slove za glavno obilježje stepena demokratičnosti, nivoa univerzalnosti i jedinstva diverziteta kroz:

1. Kognitivne slobode, stepen stvarnih sloboda;
2. Principe religijske slobode sukladno doktrini, dovodeći u odnos doktrinu nauke i religije;
3. Životne okolnosti, aksiološki okvir predstavljen društvenom kohezijom mogućnosti, uz karakter pojedinca i kolektiva, neupućenost, neznanje uz površnost obraćenika;

4. Psihička i devijantna ponašanja kao produkt subreligijskih i subkulturalnih procesa, pospješuju društvenu inferiornost, atrofičnost i duhovno sljepilo;

5. Čelništvo trijade, harizmatične likove: vjerske, političke i etno grupe, faktore destabilizacije i homogenizacije. Sloboda podrazumijeva primijenjenu doktrinu, religijski sadržaj uz slobodu religije, te obuhvata:

a) slobodu vjerovanja, koja podrazumijeva slobodu izbora i ostajanja u određenoj vjeri ili uvjerenju;

b) slobodu iskazivanja religije putem učenja, vršenja i održavanja obreda, privatno i javno, pojedinačno i kolektivno.

Prvo pravo je apsolutno i nikakva državna vlast ga ne može ograničiti. Drugo pravo je moguće ograničiti, s tim da to ograničenje mora biti izvršeno zakonom, da je neophodno za demokratsko društvo i da je izvršeno radi zaštite javne sigurnosti, poretka, zdravlja, morala, osnovnih sloboda i prava drugih lica. Na ovaj način ideja slobode religije prošla je u Evropi, odnosno na Zapadu, put od prinude preko tolerancije do pune slobode, određujući ljudskost za potencijal humanog društva.